

логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 2021. С. 151–156.

6. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. Вип. 4 (80) С. 24–31.

7. Теорія сенсорної інтеграції Джин Айрес та її застосування у дитячій нейрореабілітації. *Здоров'я України*. 2020. С. 42–43.

8. Фаласеніді Т., Козак М. Порухення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (49). С. 102–105.

УДК 376.36

Гаяш Оксана,

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет», м. Ужгород

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ТВОРЧИХ ВПРАВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовується актуальність проблеми формування комунікативної компетентності у дітей з інтелектуальними порушеннями. Розглядаються можливості використання творчих вправ для розвитку комунікативної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, творчі вправи, корекція, комунікативна компетентність.

The article substantiates the relevance of the problem of forming communicative competence in children with intellectual disabilities. The possibilities of using creative exercises for the development of communicative competence of students with intellectual disabilities are considered.

Key words: children with intellectual disabilities, creative exercises, correction, communicative competence.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується реалізацією компетентнісного підходу до навчання, який дає змогу учням одночасно вивчати

новий матеріал, навчатися міркувати, практично діяти, шукати ефективні способи вирішення проблемних ситуацій, співпрацювати з однолітками. Компетентнісний підхід передбачає окреслення цілого ряду ключових та життєвих компетентностей.

З-поміж ключових компетентностей значна роль належить саме комунікативній компетентності, тому що комунікативна компетентність означає не лише вміння спілкуватися рідною мовою, а ще й характеризується вмінням взаємодіяти з людьми, навичками роботи в групі. Особливо актуальними ці вміння і навички є для дітей з інтелектуальними порушеннями, які навчаються в інклюзивних класах.

Останнім часом все більше науковців звертаються до вивчення проблеми розвитку комунікативних умінь учнів з інтелектуальними порушеннями. Адже формування комунікативно компетентної особистості дитини з інтелектуальними порушеннями, здатної вільно висловлювати власні думки – головне завдання спеціальної та інклюзивної освіти.

Проблему розвитку комунікативних здібностей учнів з інтелектуальними порушеннями досліджували В. Бондар, Л. Вавіна, С. Геращенко, Є. Данільченко, Н. Кравець, В. Синьов, Н. Тарасенко та ін.

Н. Тарасенко та Є. Данільченко підкреслюють, що учні спеціальної школи повинні не лише вільно володіти українською мовою, а й легко користуватися нею у різних життєвих ситуаціях та моделях спілкування. Їх мовлення має бути як змістовно, так і граматично, стилістично сформоване [5, с. 226].

Мета статті. Висвітлити можливості використання творчих вправ для розвитку комунікативної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження. У Типовій освітній програмі для 1-2, 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку зазначається, що основна мета мовно-літературної галузі полягає у формуванні ключової *комунікативної компетентності* школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу,

вирішення життєво важливих завдань.

С. Коханевич під комунікативною компетентністю розуміє здатність користуватися мовою залежно від ситуації [3]. До поняття комунікативної компетенції А. Богуш відносить не тільки оволодіння необхідним набором мовних знань, а й формування умінь в області практичного використання мови в процесі мовленнєвої діяльності [1].

Зважаючи на те, що розвиток комунікативних умінь дітей з інтелектуальними порушеннями відбувається через мовленнєву діяльність, сприймання мовлення і говоріння, важливо створити необхідні умови для успішного протікання їх мовленнєвої діяльності, для їхнього спілкування, висловлювання своїх думок.

У розвитку комунікативної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями велику роль, на нашу думку, відіграють творчі вправи, пов'язані з творчою уявою і розраховані на варіантність й індивідуальність виконання (складання речень, редагування тексту, написання творів). Творчі вправи передбачають формування вмінь переносити набуті навички та знання в змінені умови, застосовувати їх у нестандартних обставинах, в уявних, умовно-реальних і природних ситуаціях.

На відміну від тренувальних завдань, для творчих вправ не передбачається готовий матеріал. Його потрібно знайти, придумати, створити. Завдання можуть мати різний зміст, але їх поєднує спільна ознака – творче вирішення. Пропонуються вправи в такій послідовності, щоб труднощі нарощувалися поступово. Виконуються вправи спочатку усно, потім письмово. На заключному етапі формування умінь і навичок формулюється завдання, що створює проблемну ситуацію і має практичне значення.

Для формування комунікативної компетентності нами була розроблена і апробована система творчих вправ. Експериментальна робота проводилася на уроках української мови.

Опишемо методику використання творчих вправ.

Робота над творчими вправами здійснюється поетапно засобами дослідницьких,

ігрових, творчо-прикладних дій, у ході яких формується комунікативна компетентність. На першому етапі формулюється та вирішується творче завдання, при цьому учням пропонується тільки роль виконавців вказівок учителя. На цьому етапі діти глибоко засвоюють загальні поняття. На другому етапі завдання дається вчителем, але варіанти розв'язку пропонується знайти самостійно. На третьому етапі учні одержують творчі завдання і самі формулюють проблему, знаходять шляхи її вирішення, проходять всі пошукові етапи, які настановлюють їх на логічні висновки.

На думку С. Кисельової, уже з першого класу доцільно починати виконувати творчі вправи. Починати треба з простих тренувальних вправ, поступово їх ускладнюючи. Вправи повинні бути простими, доступними і обов'язково зрозумілими для учнів. Перше завдання треба виконати разом з учнями: скласти перше слово, виділити звук у слові тощо [2].

Авторка зауважує, що складність завдань залежить від рівня навчальних досягнень учнів, тому підбирається вчителем індивідуально для кожного учня і класу. Починати роботу треба з коротких простих слів (3–4 звуки), речень (3–4 слова), текстів, які складаються з 5–6 речень. Потім поступово ускладнювати такі види роботи. Не слід підбирати дуже складні завдання, тому що діти з інтелектуальними порушеннями швидко втрачають інтерес, не спроможні довго утримувати увагу на одному завданні. Завдання повинні бути короткими і цікавими. Не треба обтяжувати урок творчими завданнями [2].

Вчена О. Нізевич зазначає, що у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями педагогам слід допомагати ставити перед собою реальні цілі, бути відповідальними за досягнення і недоліки, бачити взаємозв'язок між власними зусиллями і результатами праці. Також потрібно намагатися зробити ситуацію успіху досяжною, обирати такі вправи, під час виконання яких учні частіше досягають успіхів, ніж невдач [4].

У 1-2 класах творчі вправи в основному використовуються на рівні слів, речень. Наприклад:

1. Вправа «З поданих слів утвори слова»

вун, ка; ло мо ко;
но кі; на ка ли;
ла Ми ко; Ок на са

2. Вилучити зі слова ім'я. Підкреслити в утворених словах букви, що позначають дзвінки приголосні звуки.

Столяр – (Толя.)
Поляна – (Поля, Оля, Яна.)
Ромашка – (Рома, Маша.)
Пірат – (Іра.)
Людина – (Люда, Ада.)
Каструля – (Катя, Уля)

3. Вправа «Знайди відповідну схему». Учитель подає на таблиці схеми речень:

| _ _ .

| _ _ _ .

| _ _ _ _ .

Потім зачитує речення. Діти повинні знайти схему до кожного речення.
Пташки весело співають. Діти збирають весняні квіти. Весна прийшла. Потім учні повинні самостійно придумати речення до поданих схем.

У 3–4 класах порівняно з такими вправами доцільно більше вводити вправ з текстом. Велике значення для розвитку комунікативної компетентності дитини має встановлення меж речень у тексті, складання діалогів, текстів-описів, зв'язних висловлювань за опорними словосполученнями, за змістом малюнків. Ця діяльність дає змогу розширити знання дітей з інтелектуальними порушеннями про навколишній світ, розвивати їхнє зв'язне мовлення. Наведемо приклади вправ.

1. Вправа «Встановлення меж речень у тексті»

Прочитай. Поділи текст на речення. Як ти їх розпізнаєш?

Прийшла зима білосніжна в своєму чарівному кошачку принесла сніжинки кинула їх людям кружляли сніжинки в повітрі і тихо спускались на землю спіймала сніжинку і я ...

Як за допомогою голосу одне речення відділяється від іншого? Як на письмі

позначаємо початок і кінець речення?

Підготуйтеся з голосу записати доповнений текст.

Поділіться на групи. Поговоріть зі сніжинкою. Складіть діалог «Що мені розповіла сніжинка?»

2. Вправа. Написати оповідання з протилежним змістом на тему «Пізня осінь», використовуючи слова-антоніми та доповнюючи текст новими реченнями.

РАННЯ ВЕСНА

Настала рання весна. Тепло гріє яскраве сонечко. З'явилися квіти, зелена трава. Птахи прилетіли з далеких країв. Розпочалися польові роботи. Дружно працюють усі.

В завданнях, які вимагають від учнів творчої діяльності, успішність їх виконання забезпечується певною допомогою зі сторони вчителя, оскільки реальна творча діяльність і творчість учнів в освітньому процесі дещо різні речі. Оскільки пізнавальні можливості учнів з інтелектуальними порушеннями різні, вчитель має слідкувати за процесом вирішення творчих завдань. І в разі необхідності надати допомогу: одному учню слід спростити завдання чи ускладнити, іншому – дати відповідні вказівки, третього підбадьорити четвертого зацікавити.

При систематичному використанні та правильній організації, творчі вправи спонукають дитину до активної пізнавальної діяльності; заохочують до роздумів, виконання нестандартних завдань; розвивають інтерес до мови як навчального предмета; пробуджують віру у власні сили і творчі можливості.

Таким чином, застосування різних за змістом і формою творчих вправ в процесі вивчення фонетики, лексики, граматики, а також синтаксису сприяє розвитку комунікативної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями, формуванню діалогічної співпраці (між учнями, між учнем і вчителем). Окрім того у дитини формується вміння навчатися, розвивається пізнавальний інтерес, підвищується мотивація навчання і бажання творити, що особливо актуально для сучасної української школи.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розробці навчально-методичного посібника з системою творчих вправ для формування в учнів з

інтелектуальними порушеннями комунікативної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш А.М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. *Наука і освіта*. 1998. № 1–2. С. 17-24.

2. Кисельова С.П. Активізація пізнавальної діяльності у розумово відсталих учнів шляхом використання творчих вправ на уроках української мови. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/131.pdf>

3. Коханевич С. Формування комунікативної компетенції учнів на уроках української мови. URL: <https://independent.academia.edu/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>

4. Нізевич О.В. Творчі вправи на уроках української мови як засіб розвитку мислення учнів з розумовою відсталістю. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. Випуск 10. С. 298–301.

5. Тарасенко Н.В., Данільченко Є.В. Формування комунікативних здібностей як засобу соціальної адаптації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на матеріалі уроків рідної мови. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. XXI в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. С. 226-232.